

DOI: 10.21005/pif.2016.26.C-02

WARTOŚCI KRAJOBRAZOWE NABRZEŻY ODRY W SZCZECINIE A STOPIEŃ ICH WYKORZYSTANIA W BUDOWIE TOŻSAMOŚCI MIASTA

LANDSCAPE VALUES OF THE EMBANKMENT OF THE Odra RIVER IN SZCZECIN AND THE DEGREE OF THEIR USE FOR BUILDING THE CITY'S IDENTITY

Magdalena Czałczyńska-Podolska

dr inż. arch.

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny
Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa
Katedra Projektowania Krajobrazu

Eliza Sochacka-Sutkowska

dr inż. arch.

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny
Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa
Katedra Projektowania Krajobrazu

STRESZCZENIE

Walory krajobrazowe miasta stanowią istotny element budowy jego tożsamości. Szczególną rolę w tym zakresie pełnią wnętrza, które rzeka tworzy z miastem. Przykład portowego Szczecina pokazuje potencjał krajobrazu nabrzeża Odry, ujawniony przez analizy krajobrazowe, badające wartości historyczne, walory widokowo-kompozycyjne i rodzaj użytkowania przestrzeni, w tym dostępność rzeki. Na przykładzie dwóch odrębnych fragmentów nabrzeży ukazano możliwości relacji miasta z rzeką oraz typy zagrożeń dla identyfikacji tych miejsc i społecznego wykorzystania ich potencjału.

Słowa kluczowe: nabrzeże, tożsamość krajobrazu, Szczecin, walory krajobrazowe.

ABSTRACT

A city's landscape values are a significant element in building its identity. Interiors which are formed by the river with the city play a particular role in this respect. The example of the port city of Szczecin demonstrates the landscape potential of the embankment of the Odra river, disclosed through landscape analyses, studying historical values, scenery-composition qualities and the type of use of space, including the availability of the river. The possibility of relations between the city and the river as well as the types of hazards for the identification of the place and the social use of its potential are presented on the example of two separate fragments of the embankment.

Key words: identity of the landscape, landscape values, embankment.

1. WPROWADZENIE

Częścią tożsamości każdego człowieka, niezależnie od jego miejsca zamieszkania i kręgu kulturowego, jest związek z krajobrazem. Paradoksalnie uniwersalizm i komercja stały się wyznacznikiem estetyki wielu współczesnych miast, przyczyniając się do szeregu problemów przestrzennych i społecznych. Antropolog Marc Augé pisze o rozprzestrzenianiu się w krajobrazie nie-miejsc (ang. *non-places*), które choć pozbawione swoistego, lokalnego kolorytu, coraz wyraźniej definiują współczesność, powodując wymazywanie i wykluczanie z krajobrazu miejsc historycznie zdefiniowanych [1]. Dosłownie rozumiany zaś funkcjonalizm w urbanistyce okazał się prostą drogą ku pozbawionym ludzkiej skali przestrzeniom miejskim [3, s. 13–42]. Czy poszukiwanie sposobów rozwiązania problemów współczesnego miasta powinno być w istocie poszukiwaniem elementów identyfikacji kulturowej przestrzeni, próbą wzmocnienia lub odbudowy więzi z przestrzenią, które są przecież podstawą do poprawy jej jakości?

Wzrastająca w Europie Zachodniej i również w Stanach Zjednoczonych liczba programów społecznych, projektów oraz realizacji ukierunkowanych na rewitalizację terenów nabrzeży wskazuje na znaczący wzrost świadomości społeczeństw w zakresie konieczności ochrony środowiska naturalnego i znalezienia nowych strategii rozwoju miast w duchu zrównoważonego rozwoju, wykorzystujących znaczenie krajobrazów nadwodnych w budowie tożsamości miast. Jest też świadectwem ogromnych potrzeb w tym zakresie. Na przykład w książce autorstwa Agaty Losantos, Danieli Santos Quartino i Bridget Vranckx znajdziemy 37 przykładów zrealizowanych projektów rewitalizacji przestrzeni publicznych z ostatnich lat [4]. Wprowadzane w życie programy nierzadko okazują się znakomitymi katalizatorami rozwoju społeczno-gospodarczego. Jednak dzieje się tak tylko przy kompleksowym uwzględnieniu potencjału drzemącego w tych zdegradowanych kulturowo, przyrodniczo i ekonomicznie miejscach. Metody wykorzystywane przy tworzeniu podstaw programów rewitalizacji wymagają każdorazowo dostosowania do lokalnych uwarunkowań. W metodyce zastosowanej w artykule nie bez powodu za fundament przyjęto zidentyfikowanie wartości krajobrazowych nabrzeży Odry, niezbędnych do zdefiniowania potencjału kulturowego tych nabrzeży w celu uczynienia z nich pełnowartościowych przestrzeni publicznych. Metodyka ta odwołuje się do prac badawczych prowadzonych w Szczecinie w ramach szerszego projektu pt. *Budowa tożsamości Szczecina w oparciu o wykorzystanie kulturowych wartości krajobrazu nadrzecznego miasta* [5, s.12–13].

Miasta portowe tradycyjnie postrzegane są jako środowiska przestrzenne posiadające unikatowy charakter, jako wyjątkowe krajobrazy i wyjątkowe miejsca. Szczecin w wyniku niezrozumiałych dziś decyzji planistycznych nie tylko zatracił w dużej mierze charakter miasta zespolonego z rzeką, ale też w ogóle został pozbawiony serca. W efekcie dewastacji i zamknięcia wartościowych elementów kulturowych miasto utraciło swoje wnętrze krajobrazowe tworzone z rzeką, stanowiące wcześniej podstawę jego tożsamości i wizerunku. Olbrzymia rzeka, zawłaszczona przez stocznie, wyspecjalizowane porty, przemysł i spedycję, wykorzystywana jest niemal wyłącznie gospodarczo. Odra na obszarze Szczecina w pełni publicznie dostępna jest w bardzo niewielkim stopniu. Niewielki odcinek Wałów Chrobrego i Starego Miasta to praktycznie jedyny dostępny dla mieszkańców fragment nabrzeża o charakterze prestiżowym, niestety pozbawiony tak naprawdę bezpośredniego i dogodnego dostępu do rzeki. Pozostałe odcinki nabrzeża, również o swoistym i unikatowym charakterze, dostarczają jeszcze mniej możliwości eksploracji nabrzeża. Paradoksalnie miasto pretendujące od zawsze do miana miasta portowego, którego jedną z najbardziej charakterystycznych ikon są portowe żurawie, nie daje możliwości doświadczenia ze swoich głównych przestrzeni publicznych tego unikatowego klimatu. Zadań zaś rekreacyjnych nabrzeża Szczecina nie spełniają niemal w ogóle [5, s.12].

Przyjęty kierunek badań – identyfikacja dziedzictwa kulturowego krajobrazu rzeki w Szczecinie – wydaje się więc słuszny, a wyodrębnienie ze względu na zróżnicowanie funkcjonalne i krajobrazowe nabrzeża tzw. wysp krajobrazowych o wyraźnie zdefiniowa-

nym charakterze i problemach, w tym ocena ich dostępności fizycznej, widokowej i symbolicznej, jest pożądana dla zdefiniowania tożsamości miasta.

Przedstawione w artykule wartości krajobrazowe dwóch fragmentów nabrzeża pozornie stanowią swoją antytezę. Przy głębszej analizie w tej pozornej sprzeczności można dostrzec uzupełniające się elementy niezbędne do budowy ciągłej strefy identyfikacji dziedzictwa kulturowego, scalającej strukturę przestrzenną i funkcjonalną Szczecina.

Przyjmując, że atrakcyjność przestrzeni zależy w dużej mierze od stopnia wyeksponowania elementów tożsamości kulturowej, w artykule przedstawiono wartości krajobrazowe dwóch skrajnie różnych, odległych od siebie miejskich odcinków nabrzeża Odry:

- pierwszy – śródmiejski, reprezentacyjny, publicznie dostępny, położony przy Wałach Chrobrego
- drugi – peryferyjny, zdegradowany, o charakterze w znacznym stopniu przemysłowym, zlokalizowany na Goćławiu.

Ryc. 1. Lokalizacja analizowanych obszarów nadodrzańskich w Szczecinie: Wały Chrobrego i Goćław. Źródło: fot. E. Sochacka-Sutkowska

Fig. 1. The location of the analyzed riverside areas in Szczecin: Wały Chrobrego and Goćław. Source: photo E. Sochacka-Sutkowska

2. ANALIZA WARTOŚCI KOMPOZYCYJNO-KRAJOBRAZOWYCH – METODYKA

Poszukiwane wartości krajobrazu miejskiego stanowią główny komponent unikatowego, lokalnego kolorytu miejsca – tego, co określamy mianem *genius loci*. W celu ich ochrony

i odpowiedniego wyeksponowania w analizie brane są pod uwagę: elementy fizyczne, naturalne i sztuczne nabrzeża (charakterystyka linii nabrzeża wraz z roślinnością i topografia terenu); zasoby kulturowe i symboliczne; elementy składowe wewnątrz urbanistyczno-krajobrazowych istotne dla budowy ciągłości struktury przestrzennej krajobrazu nadrzecznego; ważne elementy czynnej i biernej ekspozycji; specyfika funkcjonalna obszaru oraz elementy negatywnie wpływające na jakość przestrzeni, w tym zacierające tożsamość badanego obszaru.

W ramach prowadzonej analizy określone są również zasoby historyczne istotne dla ciągłości rozwoju lokalnych społeczności oraz mieszkańców całego miasta, włączając w to miejsca i elementy objęte już opieką konserwatorską, jak i te, które taką opieką należałoby objąć z uwagi np. na ich symboliczną wartość dla lokalnego społeczeństwa. Drobiazgowej analizie i waloryzacji wymagają w tym wypadku elementy historyczne bezpośrednio związane z rzeką (funkcjonalnie, symbolicznie lub przestrzennie), w tym aktualny stan, w jakim się te elementy znajdują. Na podstawie prowadzonej analizy powstaje dokumentacja identyfikowanych cech krajobrazu w postaci map i zdjęć. Stanowi to pierwszy krok, niezbędny do dalszych badań, poprzedzający kolejne analizy dotyczące identyfikacji stopnia dostępności funkcjonalnej, stanu i sposobu użytkowania zasobów naturalnych i kulturowych nabrzeży, z uwzględnieniem szerszej skali opracowania koniecznej do pokazania istniejących powiązań ekologicznych, funkcjonalnych i przestrzennych.

3. WARTOŚCI KRAJOBRAZOWE NABRZEŻA ODRY W REJONIE GOĆLAWIA

Od początku swego istnienia położony na północy Szczecina Goćław był niewielką typowo rybacką osadą, integralnie związaną z wodą. Dopiero w XIX w. jego charakter zaczął się diametralnie zmieniać wraz z rozpowszechnieniem się na okolicznych wzgórzach uprawy winorośli i sadów. Pod koniec XIX w. Goćław stał się jednym z najbardziej popularnych miejsc niedzielnych wycieczek szczecinian, chętnie korzystających z licznych tramwajów wodnych jako środka transportu. Wspaniałe walory krajobrazowe tego miejsca i rozbudowane zaplecze gastronomiczno-hotelowe gwarantowały udany wypoczynek. Architektura, wśród której przeważały pensjonaty, kawiarnie i przystanie, wpisywała się swym letniskowym charakterem w rekreacyjny charakter dzielnicy. Dla wykształcenia się swoistego *genius loci*, doskonale wyczuwalnego również współcześnie, niebagatelne znaczenie miała z pewnością lokalizacja na Goćławiu w latach 1914–1921 monumentalnej wieży widokowej połączonej z kawiarnią (proj. arch. Wilhelma Kreisa), upamiętniającej stulecie urodzin kanclerza Niemiec Bismarcka (obecnie Wieża Goćławska). Dziś wieżę widokową jest już tylko z nazwy – zdewastowana, pozostaje niedostępna dla zwiedzających. Wśród innych znanych obiektów należy wymienić także wybudowane w okresie międzywojennym restauracje: „Julo”, „Gotzlow” czy „Linden Kasino”. Głównym czynnikiem kształtującym klimat i charakter Goćławia była jednak Odra, której rozlewiska można było podziwiać z samego brzegu rzeki, z tarasów nadrzecznych restauracji bądź też z punktów widokowych położonych na pobliskich wzgórzach. Kres świetności Goćławia położył w maju 1944 r. nalot aliantów. Zniszczona została wtedy praktycznie cała dzielnica. A to, czego nie zniszczyły działania wojenne, obumarło po wojnie, kiedy to zdecydowano się zastąpić dawny rekreacyjny charakter dzielnicy robotniczym, lokalizując w okolicy zakłady produkcyjne.

Obecnie rejon Goćławia stanowi z pewnością czytelną w swym charakterze i klimacie „wyspę krajobrazową”, co już należy przyjąć za jego niewątpliwą i wymagającą ochrony walor. Unikalny charakter tego miejsca wynika w dużej mierze z bliskości rzeki, która paradoksalnie widoczna jest tylko sporadycznie poprzez szczelinowe otwarcia widokowe. Ogromne znaczenie dla budowy klimatu miejsca ma sąsiedztwo lasu i wzgórz oraz słynna Wieża Goćławska. Przeważa rośliność typowo leśna lub zieleń nieurzadzona naturalna, typowa dla podmokłych obszarów przywodnych. Za szczególnie wartościowy pod względem przyrodniczym należy uznać pokryty lasem bukowym rejon Leśnego Wzgórza, pocięty malowniczymi dolinami z fragmentami łągów, gdzie można znaleźć stanowiska

wielu rzadko spotykanych i chronionych roślin. Należy jednak zaznaczyć, że jak wskazuje przeprowadzona analiza, czytelność klimatu i specyfika miejsca opierają się głównie na wartościach symbolicznych. Badany rejon cechuje rozmycie granic i brak ciągłości struktury. Dodatkowy problem stanowi ogólna degradacja terenu i praktycznie brak jakiegokolwiek programu funkcjonalno-przestrzennego nabrzeża. Brakuje elementów zagospodarowania charakterystycznych dla terenów nadwodnych, jak plaże, przystanie jachtowe i wioślarskie, mola, mostki i promenady, oraz tawern i restauracji dających możliwość przebywania nad rzeką i doświadczania specyficznego klimatu miejsca położonego nad wodą. Marina Goćław z pobliskim hotelem stanowią jedynie niewielki akcent, przywołujący tylko nostalgiczne wspomnienia dawnej świetności. Rzeka stanowi tutaj odrębnie funkcjonalnie i przestrzennie wnętrze krajobrazowe, a jej brzegi odczytuje się jako wyraźne granice kompozycyjne. Ekspozycja obszaru od strony wody uległa w dużej mierze zatarciu i docelowo będzie wymagać stworzenia czytelnego ciągu widokowego na tle sylwety zabudowy (wymagającej uzupełnień).

Współcześnie praktycznie nie ma czytelnych i dobrze zachowanych elementów, przydatnych w wyeksponowaniu marynistycznego charakteru miejsca i w próbach odwołania się do jego historii. Jest to zaskakujące w kontekście jakże mocnego poczucia „ducha miejsca”. Pozostały jedynie ślady dawnej świetności Goćławia, widoczne częściowo na nabrzeżu, przypominające o sprawnie działającej komunikacji rzecznej i lotniskowym charakterze dzielnicy (nieliczne budynki). Siła tego miejsca wydaje się zatem leżeć głównie w jego historii i pamięci szczecinian, co niewątpliwie stanowi istotną przesłankę budowy programu rewitalizacji tego miejsca. Duże znaczenie dla planowanej rewitalizacji tego rejonu mogą mieć też znaczące zasoby przyrodnicze (wzgórza rejonu Wieży Goćławskiej), które odpowiednio zagospodarowane, z pewnością stanowią potencjał sprzyjający rozwojowi turystyki.

Ryc. 2. Rekreacyjny klimat krajobrazu Goćławia w Szczecinie. Źródło: fot. M. Sutkowski

Fig. 2. The recreational climate of landscape of Goćław in Szczecin. Source: photo M. Sutkowski

Ryc. 3. Obszar Goćławia nad Odrą w Szczecinie – Wieża Goćławska pełniąca pierwotnie funkcje widokowe. Źródło: fot. E. Sochacka-Sutkowska

Fig. 3. The area of River side of Goćław in Szczecin – Wieża Goćławska former acting as a vista tower. Source: photo E. Sochacka-Sutkowska

Zatarcia niestety uległy istniejące kiedyś otwarcia widokowe. Możliwość obserwacji brzegu z punktów widokowych na wzgórzach skutecznie ograniczają zarośla, drzewa, liczne samosiejki. Tu jednak możliwość ich odtworzenia czy też wykreowania nowych wydaje się być duża. Natomiast w części nabrzeżnej dzielnicy istniejąca zabudowa, chociaż luźna, nie tylko nie przyczynia się do zwiększenia kontaktu z wodą, ale dodatkowo powięk-

sza panujące w dzielnicy wrażenie chaosu i tymczasowości. Rzeka, odcięta od dzielnicy przez ogródki działkowe i magazyny, widoczna jest tu tylko sporadycznie dzięki wąskim „korytarzom” i szczelinom, zapewniającym jednak dalekie i ciekawe widoki. Odpowiednio wyeksponowane mogłyby stanowić kluczowe elementy dla odbudowy klimatu dzielnicy, pod warunkiem jednak nowego zagospodarowania brzegu rzeki, dostępnego aktualnie tylko punktowo. Rozdzielające rzekę i miasto ogródki działkowe oraz tereny magazynów zdecydowanie odczytuje się jako elementy dodane i zacierające specyfikę dzielnicy i jako takie wymagają one częściowej likwidacji i zmiany funkcji.

Reasumując, należy sądzić, że wartości historyczne i symboliczne dzielnicy odnoszące się do jej utraconego charakteru nadrzecznej miejscowości wypoczynkowej są jej głównym atutem i wartością, a także stanowią potencjał umożliwiający budowę programu rewitalizacji tej części nabrzeża Odry. Niestety, większość wartościowych historycznie elementów kulturowych uległa zniszczeniu, a atrakcyjne miejsca ekspozycji brzegu rzeki uległy zatarcu lub też zostały pozbawione możliwości wykorzystania w wyniku braku dostępności. Aktualny stopień wykorzystania zarówno przyrodniczych, jak i widokowych walorów jest zatem znikomy. Niemniej zidentyfikowane nieliczne punkty i otwarcia widokowe dają możliwości budowy na ich podstawie szkieletu planowanej ciągłej strefy identyfikacji. Wyeksponowanie wybranych punktów widokowych stanowiących łącznik systemu rzeka–miasto, w połączeniu z poprawą dostępności brzegu rzeki oraz ochroną wartościowych kulturowo elementów przywołujących dawny marynistyczny charakter miejscowości, może stanowić podstawę programu rewitalizacji tej części nabrzeża.

4. ANALIZA WARTOŚCI KOMPOZYCYJNO-KRAJOBRAZOWYCH NABRZEŻA ODRY W REJONIE WAŁÓW CHROBREGO

Teren obecnych Wałów Chrobrego pełnił historycznie ważne funkcje obronne dla miasta. Dzięki położeniu na skarpie odrzańskiej wyniesionej nad lustro wody na ponad 20 m, w bezpośrednim sąsiedztwie murów miejskich, stanowił doskonałą płaszczyznę obserwacyjną. Stąd rozciągały się dalekie widoki na tereny rozlewiska Odry i mosty prowadzące do miasta, jak też jego północne sąsiedztwo. Poniżej skarpy nabrzeża zajmowała posiadająca charakter osiedla rybackiego otwarta dzielnica Szczecina – Dolny Wik. W XVII w., kosztem Dolnego Wiku, znacznie rozbudowano system umocnień miasta, a teren Wałów Chrobrego włączono w obręb fortyfikacji jako rozległy Fort Leopolda. Ten stan rzeczy utrzymany został do czasu formalnej likwidacji twierdzy Szczecin w 1873 r. Zagospodarowanie fortu nastąpiło jednak dopiero na początku XX w.

Reprezentacyjny zespół Wałów Chrobrego, stanowiący dziś jedną z głównych dominant współczesnego Szczecina, powstał jako kompleksowe założenie urbanistyczno-krajobrazowe w latach 1901–1903. Obejmuje dziewięć wydzielonych ulicami kwartałów oraz układ tarasów widokowych od strony rzeki. Skarpę ukształtowano w formie porośniętych trawą stromych zboczy przywołujących echo dawnego fortu, które otaczają i podkreślają układ wykończonych piaskowcem tarasów widokowych. Centralnie usytuowany taras pośredni, rozplanowany na rzucie półkola, okalają łukowe schody, a u podnóża założenia znajduje się fontanna. Koronę tarasów wieńczy aleja lipowa stanowiąca długi na około 500 m ciąg widokowy oraz dwa belwedery akcentujące układ zejść i taras centralny. Zlokalizowany na szczycie zespół reprezentacyjnych gmachów publicznych buduje wyjątkową sylwetkę miasta. Trzy okazałe, choć bardzo różnorodne pod względem formy architektonicznej gmachy dopełniają osiowej kompozycji tego monumentalnego założenia. Zagospodarowanie fortu zostało podporządkowane zachowaniu i wyeksponowaniu wyjątkowych walorów widokowych miejsca, stanowiąc jednocześnie czytelne odniesienie do fortecznej tożsamości miasta-twierdzy.

Na terenie Dolnego Wiku, na koronie skarpy nadodrzańskiej zachował się również inny obiekt, istotny dla tożsamości krajobrazu nabrzeża Odry. Atrakcyjnie powiązany widokowo z rzeką gmach Teatru Polskiego znajduje się w północnym sąsiedztwie Wałów Chro-

brego. Budynek powstał w latach 20. XX w. według projektu znanego szczecińskiego architekta Adolfa Thesmachera i stanowi jeden z ważniejszych punktów na mapie architektury modernistycznej Szczecina. Jest obecnie ważnym ośrodkiem kultury, historia miejsca wywodzi się jednak z tradycji sportowej miasta. Obszar od 1735 r. należał bowiem do Bractwa Strzeleckiego. Powstałe w 1828 r. założenie architektoniczno-ogrodowe Ogrody Łoży zadecydowało o symbolicznej i jednocześnie rekreacyjnej tradycji tego ciekawego miejsca. Jakkolwiek sam ceremoniał spotkań członków loży masońskiej „Pod Trzema Cyrklami” owiany był aurą tajemniczości, to przyległy teren ogrodów pozostawał ogólnodostępny dla mieszkańców Szczecina. Ogród i mieszcząca się w nim restauracja pełniły ważne funkcje społeczno-kulturowe w mieście, stanowiąc popularne miejsce spotkań i wypoczynku, jako obszar o atrakcyjnych walorach widokowo-krajobrazowych. Istotne znaczenie symboliczne dla miasta tego nadrzędnego zespołu architektoniczno-ogrodowego potwierdza fakt, że Ogrody Łoży w powiązaniu z krajobrazem Odry stanowiły od lat 30. XIX w. popularny temat przedstawień ikonograficznych Szczecina [2, s. 272, 304–308].

Uwarunkowania przyrodnicze obszaru Wałów Chrobrego współdecydują o jego unikatowych wartościach kompozycyjno-krajobrazowych, w tym walorach widokowych. Analizowany teren charakteryzuje się bogatą rzeźbą terenu, walory krajobrazowe tworzy tutaj sąsiedztwo wysokiej skarpy i Odry. Różnica poziomów między skarpią nadodrzańską a nabrzeżem wynosi około 20 m. Dodatkowo bliskość skarpy i rzeki kreuje na tym odcinku unikatowe walory krajobrazowo-widokowe, pozwalające cieszyć się dalekimi otwartościami. Bardzo wartościową przyrodniczo enklawę zieleni w centrum miasta stanowi też znajdująca się na wysokości Wałów Chrobrego Wyspa Grodzka. Budowany tam duży port jachtowy podkreślił związki funkcjonalne i symboliczne miejsca z rzeką. Obszar posiada również atrakcyjną ekspozycję bierną, wewnętrzne otwarcia widokowe. Od strony rzeki i głównego wjazdu do centrum miasta buduje się spektakularna sylweta budowana architekturą i zielenią. Ważną cechą tej części krajobrazu nabrzeży jest wyrazistość skarpy, którą podkreślają warunki naturalne, jak i atrakcyjne zagospodarowanie. Tworzący spójną, monumentalną całość zespół budowli i terenów otwartych Wałów Chrobrego stanowi współcześnie powszechnie rozpoznawalną wizytówkę miasta, zabytkowy gmach Teatru Polskiego dopełnia sylwetę nabrzeża, stanowiąc razem silną jej dominantę. Mamy tutaj do czynienia również z ciągłością programową skarpy nadodrzańskiej, która wraz z centrum miasta pełni kluczowe funkcje reprezentacyjne o zasięgu ogólnomiejskim. Wały Chrobrego, domykając Śródmieście od północy, sąsiadują z całkowicie kontrastowym w charakterze i symbolice krajobrazem industrialnym Szczecina. W północnym sąsiedztwie Dolnego Wiku, począwszy od połowy XIX w., tworzono bowiem stoczniową dzielnicę, decydując o specyfice tej części krajobrazu miasta. Obiekty infrastruktury stoczniowej i portowej, widoczne z Wałów Chrobrego, jak i nabrzeża i z samej rzeki, ukazują morską tożsamość Szczecina. Widoczne w dali, górujące nad miastem i rzeką wyjątkowe w swej semantyce i estetyce suwnice i dźwigi stoczniowe to determinanty symbolicznego wymiaru kolejnego odcinka krajobrazu rzeczno-miejskiego. Rozgrywające się na płaszczyźnie ekspozycji czynnej i biernej jednostki krajobrazowej Wałów Chrobrego zderzenie dwóch odrębnych typów krajobrazu: typowo miejskiego i industrialnego, portowego łączy cecha wielkomiejskości. Oba te krajobrazy wyraźnie definiują tożsamość Szczecina, a przez kontrast wnoszą cechę zróżnicowania, podnosząc jego atrakcyjność krajobrazową.

Ryc. 4. Reprezentacyjny zespół Wałów Chrobrego pełniący funkcję tarasów widokowych na skarpie nadodrzańskiej w Szczecinie. Źródło: fot. E. Sochacka-Sutkowska

Fig. 4. The representative complex Wały Chrobrego as a system of panorama terraces from the side of the Odra river in Szczecin. Source: photo E. Sochacka-Sutkowska

Ryc. 5. Zdegradowane nabrzeże Odry u podnóża reprezentacyjnego zespołu Wałów Chrobrego w Szczecinie. Źródło: fot. E. Sochacka-Sutkowska

Fig. 5. The hostile Odra river embankment along the representative complex Wały Chrobrego in Szczecin. Source: photo E. Sochacka-Sutkowska

Teren nabrzeża Odry w rejonie Wałów Chrobrego stanowi jednorodną historycznie i kompozycyjnie strukturę, sąsiadując z jednej strony ze Starym Miastem, z drugiej z krajobrazem stoczniovym dzielnic północnych miasta. Ten fragment nabrzeży Odry stanowi czytelną w swym charakterze jednostkę urbanistyczno-krajobrazową, stanowiąc swoistą „wyspę krajobrazową”. Niestety, obszar dawnego Dolnego Wiku utracił część zagospodarowania dolnego tarasu w postaci zabudowy kamiennej, która tworzyła urbanistyczne tło dominanty Wałów Chrobrego. Ponadto ulica biegnąca nabrzeżem została po wojnie znacznie rozbudowana, osiągając skalę układu komunikacyjnego stanowiącego obecnie

fizyczną i przestrzenną barierę między zespołem Wałów Chrobrego i Teatru Polskiego a rzeką. Funkcjonalne ich odcięcie od rzeki jest istotnym problemem. Paradoksalnie świetnie tutaj eksponowana widokowo Odra jest trudno dostępna z licznie odwiedzanych terenów skarpy. Nabrzeżom brakuje również odpowiedniego rekreacyjnego zagospodarowania. Pomimo porównywalnych walorów widokowych i możliwości wglądów perspektywicznych oraz sąsiedztwa wody istnieje olbrzymia dysproporcja w stopniu użytkowania terenu skarpy odrzańskiej na Wałach Chrobrego i położonego u ich stóp ciągu nabrzeża.

Podsumowując, teren nabrzeża w rejonie Wałów Chrobrego posiada szczególnie wysokie walory krajobrazowe, a także olbrzymi potencjał kulturowy; oprócz unikatowych walorów widokowych, przyrodniczych oraz wartościowego dziedzictwa historycznego poszczególnych zespołów i obiektów architektury historycznej i również współczesnej (budynek kapitanatu portu i budynek przepompowni ścieków Dolny Brzeg) zdiagnozowano również istotną wartość symboliczną elementów infrastruktury portowo-stoczniowej, których rola krajobrazowa dla identyfikacji miasta portowego jest bezsprzeczna. Niestety, nie wszystkie walory przestrzennego zagospodarowania i krajobrazu terenów nabrzeża są zidentyfikowane i zaprezentowane użytkownikom przestrzeni publicznej. Należy zadbać o to, aby przyszłe, z pewnością nieuchronne procesy przekształceń zagospodarowania pasa nadwodnego nie zniszczyły tego istotnego dla identyfikacji Szczecina zasobu kulturowego i przyrodniczego.

5. PODSUMOWANIE

Przedstawione nadrzeczne obszary, pomimo dużej odległości od siebie, odmiennego zagospodarowania oraz różnic w pełnionej funkcji i randze, posiadają wspólną płaszczyzną problemową. Krajobraz rzeki obu rejonów wiąże się z kreacją miejsc niezwykłych i unikalnych w skali miasta i również szerszej. Niestety, w obu przypadkach stopień identyfikacji, ekspozycji i wykorzystania walorów: historycznych, symbolicznych, dydaktycznych i estetycznych poszczególnych elementów krajobrazu – tak budowli, ogrodowych form zagospodarowania, elementów infrastruktury, jak i tworów przyrody ożywionej i nieożywionej – pozostaje dalece niewystarczający. Z pewnością monumentalny, eksponowany zespół Wałów Chrobrego wraz z terenem Teatru Polskiego należy zaliczyć do istniejących węzłów identyfikacji ciągu terenów nadrzecznych. Również tereny rekreacyjno-leśne Goławia – unikatowe krajobrazowo, wyniesione na skarpie i wciąż jeszcze widokowo powiązane z rzeką – stanowią ważny element obrazu tożsamości Szczecina. Elementem pogarszającym jakość krajobrazu obu analizowanych terenów jest ograniczony fizyczny dostęp do rzeki oraz zagospodarowanie nieadekwatne do potencjału budowy morskiej tożsamości miasta, który jest obecnie czytelny głównie z wody. Brzegi rzeki, odebrane przyrodzie i przeznaczone na cele gospodarcze, służą nielicznej grupie użytkowników. Wraz z ich bogatym potencjałem krajobrazowym stanowią faktycznie w różny sposób izolowaną od miasta przestrzeń nieznaną lub niewykorzystaną, przez co paradoksalnie mało znaczącą. Na podstawie zidentyfikowanych elementów tożsamości i potencjału kulturowego pasa nadrzecznego możliwe staje się zaplanowanie rozwoju funkcji kulturowych miasta poprzez identyfikację obiektów bądź miejsc – katalizatorów realizujących program upamiętniania historii i tożsamości Szczecina.

Reasumując, dla określenia tożsamości miasta konieczne jest rozpoznanie i zabezpieczenie istniejącego potencjału krajobrazowego – elementów stanowiących dziedzictwo kulturowo-przyrodnicze pasa terenów nadodrzańskich, usunięcie elementów przesłaniających lub zacierających unikalny charakter poszczególnych odcinków terenów nadrzecznych, a następnie stworzenie warunków do ich wykorzystania. Istnieje potrzeba opracowania spójnego programu rewitalizacji terenów nadrzecznych Szczecina, jako świadectwa i rdzenia jego historycznego rozwoju i identyfikacji. Osnowę tego programu będzie stanowić zidentyfikowany, zwaloryzowany i wykorzystany zasób krajobrazowy: kulturowy i przyrodniczy – spójnie zakomponowany, co przełoży się na podniesienie atrakcyjności przestrzeni.

LANDSCAPE VALUES OF THE EMBANKMENT OF THE Odra RIVER IN SZCZECIN AND THE DEGREE OF THEIR USE FOR BUILDING THE CITY'S IDENTITY

1. INTRODUCTION

The connection with the landscape is part of the identity of each person, regardless of their place of residence and their cultural circle. Paradoxically, universalism and commercialism have become the determinant of esthetics in numerous contemporary cities, contributing to a number of spatial and social problems. Anthropologist Marc Augé writes about the spread of non-places in the landscape [1]. Functionalism understood in its literal meaning turned out to be a straight road towards urban spaces without the human scale. [3, pp. 13–42] The search for methods to solve the problems of a contemporary city should perhaps be, in fact, the search for the elements of the cultural identification of space, an attempt to strengthen or reconstruct bonds with space which, after all, are the basis to improve its quality.

The growing number of social programs and projects focused on the revitalization of embankment areas in Western Europe and in the United States of America demonstrates a significant growth in the awareness of societies regarding the need to protect the natural environment and find new strategies for the development of cities in the spirit of sustainable development utilizing the importance of aquatic landscapes for building the identity of cities and is also the evidence of huge needs in this respect. For instance, the book by Agata Losantos, Daniel Santos Quartino and Bridget Vranckx demonstrates 37 examples of completed projects revitalizing the public space from the last years [4]. Implemented programs often turn out to be excellent accelerators of socio-economic development. However, this is the case only when the potential of these culturally, naturally and economically degraded places is taken into account in a comprehensive manner. Revitalization methods used when developing the bases for programs each time require an adjustment to local conditions. The methodology of research works conducted in Szczecin assumed the identification of composition-landscape values of the embankment of the Odra river, necessary to define the cultural potential of the embankment in Szczecin to create fully-fledged public spaces, as the foundation for a reason [5, pp.12–13].

Port cities are traditionally perceived as spatial environments with a unique character, as exceptional landscapes and unique locations. As a result of planning decisions which are unclear today, Szczecin not only lost its character of a city combined with the river to a large extent, but was also deprived of the heart of a city at all. As a result of devastation and closing valuable cultural elements, the city lost its landscape interior with the river, previously constituting the basis of its identity and image. The vast river, appropriated by shipyards, specialized ports, the industry and shipping, is used almost exclusively for economic purposes. The Odra river in the Szczecin area is fully publicly available only to a very small extent. A small section of Wały Chrobrego is practically the only section of the embankment accessible for the inhabitants, with a prestigious nature. Unfortunately, it is deprived of a direct and convenient access along the river. The remaining sections of the embankment, also of a unique nature, provide even poorer possibilities for the exploration of the embankment. Paradoxically, the city always aspiring to be a port city, with one of its most typical icons, namely port cranes, does not provide practically any possibility to experience this unique atmosphere. The embankment in Szczecin meets almost no recreational purposes at all [5, p.12].

The adopted direction of research – identifying the cultural heritage of the landscape – seems to be justified, and the separation due to the embankment's functional and landscape diversity of a number of the so-called "landscape islands" with a clearly defined

characteristics and problems, within assessing the physical, visual and symbolic availability worthy for defining the river landscape identity of Szczecin.

The presented landscape values of two fragments of the embankment are seemingly an antithesis of one another. However, after a deeper analysis of this apparent contradiction, we begin to notice supplementary elements necessary for building a continuous zone of the identification of cultural heritage integrating the spatial and functional structure of Szczecin.

Assuming that the attractiveness of space largely depends on the degree of displaying the elements of cultural identity, the article presents an analysis of two extremely different sections of the Odra river, remote from one another:

- first – in the downtown, representative, publicly accessible section near Wały Chrobrego
- second – suburban, degraded, partially industrial section in Gocław.

2. ANALYSIS OF COMPOSITION-LANDSCAPE VALUES – METHODOLOGY

The sought-after composition-landscape values are the main component of a unique, local color of the place, namely what is referred to as *genius loci*. In order to protect them and display them in the analysis in an appropriate manner, the following elements are taken into account: the embankment's natural physical and artificial elements (characteristics line of the embankment along with the flora and the topography), cultural and symbolic resources, components of urban-landscape interiors essential for building the continuity of the spatial structure of the riverside landscape, significant elements of active and passive exposure, the specific functional character of the area as well as elements negatively affecting the quality of space, including ones blurring the identity of the examined area.

The conducted analysis also determined historical resources essential for the continuity of the development of local communities as well as the inhabitants of the entire city, including places and elements already covered by care from the conservator as well as ones which should be covered with such care, e.g. due to their symbolic value for the local community. In this case, historical elements directly related to the river (functionally, symbolically or spatially) require a thorough analysis and valorization, including the current condition of those elements. The documentation of identified landscape features in the form of maps and photographs is created on the basis of the conducted analysis. This is the first step necessary for further research, preceding subsequent analyses regarding the identification of the merger of functional availability, the condition and the method of using natural and cultural resources of the embankment taking into account the larger scale of the study necessary for the presentation of existing ecological, functional and spatial relations.

3. ANALYSIS OF COMPOSITION-LANDSCAPE VALUES OF THE ODRA RIVER IN THE AREA OF GOCŁAW

Gocław, located in the north of Szczecin, was a small typical fishery settlement, integrally connected with water from the beginning of its existence. Its character began to change completely in the 19th century along with the popularization of grapevine cultivation and orchards on hills in the vicinity. At the end of the 19th century, Gocław became of the most popular places for Sunday trips for the inhabitants of Szczecin, willingly using numerous water taxis as a means of transport. Excellent landscape values of this place and vast gastronomic-hotel facilities guaranteed a good rest. Architecture, dominated by

guest houses, cafes and marinas, matched the recreational character of the district with its holiday character. The erection of a monumental lookout tower connected with a cafe (designed by Wilhelm Kreis), commemorating the 100th anniversary of the birthday of the German chancellor Otto von Bismarck (currently, it is known as Wieża Gocławska), in Gocław in the years 1914–1921 was certainly of considerable significance for the formation of the special genius loci, perfectly noticeable also in present times. Today, it is a lookout tower only by name – it is devastated and inaccessible for visitors. Other known objects also include the restaurants "Julo", "Gotzlow" or "Linden Kasino" built in the inter-war period. The main factor shaping the atmosphere and the character of Gocław was, however, the Odra river the pools of which could be seen from the river bank itself, from patios of riverside restaurant or from lookout points located on the nearby hills. The Allied air raids in May 1944 put an end to the magnificence of Gocław. The entire district was practically destroyed at that time. What was not destroyed during the war, died after the war when a decision was made to replace the former recreational character of the district with a working character placing production plants in the area.

Currently, the region of Gocław is certainly a clear "landscape island" which should be considered its unquestionable quality requiring active protection. The unique character of this place results largely from the proximity of the river which, paradoxically, is visible only occasionally through narrow views. The vicinity of a forest and hills as well as the famous Wieża Gocławska have a tremendous significance for building the atmosphere of the place. The majority of green areas are typical forest flora or non-arranged natural green areas typical of waterlogged water-edge areas. The Leśne Wzgórze region covered with beech forest, cut by picturesque valleys with fragments of riparian forests, with the habitats of numerous rarely observed and protected plants, should be considered particularly valuable in terms of the natural environment. However, it should be noted that the conducted analysis demonstrates the fact that the legibility of the atmosphere and the specific character of this place is based mostly on symbolic values. The examined region is characterized by the blurring of boundaries and no continuity in its structure. An additional problem is the general degradation of the area and practically no functional-spatial program for the embankment. There are no elements of development typical of riverside areas such as beaches, yacht marinas and rowing marinas, piers, bridges and boardwalks as well as taverns and restaurants giving the possibility to stay at the river and experience the specific atmosphere of a place located over the river. The Gocław Marina with the nearby hotel are only a small feature, referring to the nostalgic memories of the former glory. The river here is a functionally and spatially separate landscape interior and its banks are read as clear composition boundaries. The exposure of the area from the side of the river was largely blurred and will require the creation of a clear panorama line on the background of the buildings (requiring supplementation).

There are practically no clear and well-preserved elements from the perspective of suitability to display the marina character of the place and an attempt to refer to its history. This is surprising in the context of the strong feeling of the "genius loci". There are only traces of the former glory of Gocław partially visible on the embankment, reminding people of the efficiently operating river transport and the holiday character of the district (few buildings). The power of this place thus seems to lie mostly in its history and the memory of the inhabitants of Szczecin which undoubtedly is a significant premise for creating a revitalization program for this place. A considerable role for the planned revitalization of this region may also be played by significant natural resources (hills near Wieża Gocławska) which may certainly be potentially stimulating for the development of tourism, if managed properly.

Unfortunately, the once existing views are blurred. The possibility to watch the bank from lookout points in the hills is effectively reduced by bushes, trees, numerous self-sown plants. However, the possibility to restore them or create new one seems to be large. On

the contrary, the existing buildings in the district's riverside part, although they are loose, not only do not contribute to creating contact with water but additionally increase the impression of chaos and provisional state prevailing in the district. The river cut off from the district by allotment gardens and warehouses is visible only incidentally through narrow "corridors" and gaps ensuring far-reaching and interesting views. Properly displayed, they could be key elements for the reconstruction of the district's atmosphere, provided that the river's bank is developed from the start, which currently is available only at certain points. The allotment gardens as well as warehouses dividing the river and the city are definitely read as added elements, blurring the special character of the district and as such they require partial liquidation and a change in their function.

To sum up, we should believe that historical and symbolic values of the district referring to its lost character of a riverside recreational town are its main strength and value, and constitute its potential to create a revitalization program for this part of the embankment of the Odra river. Unfortunately, the majority of historically valuable cultural elements was destroyed and attractive places to display the river's bank are blurred or were deprived of the possibility to be used as a result of the lack of availability. The current degree of use of natural and landscape qualities is thus minute. Nonetheless, scarce panorama points and views which were identified provide the possibility to build a framework for the planned continuous zone of identification on their structure. Displaying selected landscape points constituting a connector in the system river-city, in combination with an improvement in the availability of the river's bank as well as the protection of culturally valuable elements referring to the former marina character of the city, may provide a basis for the revitalization program for this part of the embankment.

4. ANALYSIS OF COMPOSITION-LANDSCAPE VALUES OF THE ODRÁ RIVER IN THE AREA OF WAŁY CHROBREGO

The current area Wały Chrobrego served important defensive functions for the city in historical terms. Due to its location on a scarp on the Odra river raised more than twenty meters above the level of water, in the immediate vicinity of city walls, it was a perfect place for surveillance. It offered far-reaching views into the pools of the Odra river and bridges leading to the city as well as its northern vicinity. Below the scarp, the embankment was occupied by an open district of Szczecin – Dolny Wik, with the character of a fishermen's settlement. In the 17th century, the city's fortification system was significantly expanded at the expense of Dolny Wik and the area Wały Chrobrego was incorporated into the fortifications as a vast Fort Leopolda. This state of affairs was kept until the formal liquidation of the Szczecin fortress in 1873. However, the fort was managed no sooner than at the beginning of the 20th century.

The representative complex Wały Chrobrego, today one of the main dominating features of contemporary Szczecin, was established as a complex urban-landscape establishment in the years 1901–1903. It includes nine quarters separated by streets as well as a system of panorama terraces from the side of the river. The scarp was shaped in the form of steep slopes grown over with grass, referring to the former fort, surrounding and emphasizing the system of panorama terraces finished with sandstone with a centrally situated intermediate terrace, planned on a semicircle, surrounding arch stairs and a fountain at the foot of the establishment. The terrace crown is crowned with a lime park constituting a 500 meter long panorama line as well as two belvederes stressing the system of stairs and the central terrace. The complex of representative public buildings located on the top creates a unique profile of the city. Three impressive buildings, although different in terms of their architectonic form, complement the axial composition of this monumental establishment. The fort's management was subject to preserving and displaying

the exceptional landscape qualities of this place constituting, at the same time, a clear reference to the identity of the city-fortress.

Another object important for the identity of the landscape of the Odra river is also preserved within Dolny Wik, on the crown of the scarp of the Odra river. The building of Teatr Polski combined with the river scenery in an attractive manner is located to the north of Wały Chrobrego. The building was erected in the 1920s according to the design of a well-known architect from Szczecin, Adolf Thesmacher, and is one of the most significant locations on the map of Szczecin's modernistic architecture. It is currently an important cultural center. The history of this place, however, comes from the sports tradition the city because this area belonged to a shooting brotherhood from 1735. The architectonic-garden establishment Ogrody Łoży, created in 1828, defined the symbolic and recreational tradition of this interesting place. Although the ceremonial of meetings of the members of the Masonic Lodge "Pod Trzema Cyrklami" was shrouded in mystery, the adjacent gardens were open for the inhabitants of Szczecin. The garden and the restaurant located there served important social and cultural functions in the city being a popular place of meetings and recreation, an area with attractive landscape values. The significant symbolic meaning of this riverside architectonic-garden complex for the city is confirmed by the fact that Ogrody Łoży, combined with the landscape of the Odra river, constituted a popular topic for the iconography of Szczecin from the 1830s [2, pp. 272, 304–308].

The natural conditions of the area Wały Chrobrego co-determine its unique composition-landscape values, including values in terms of views. The analyzed area is characterized by rich terrain. The vicinity of the high scarp and the Odra river create landscape values. The difference in levels between the scarp over the Odra river and the embankment is approx. 20 meters. Additionally, the proximity of the scarp and the river creates unique landscape-view qualities on this section, making it possible to enjoy far-reaching views. Additionally, Wyspa Grodzka located at the height of Wały Chrobrego, is a very valuable natural enclave of green areas in the center of the city. The large yacht port being built there will emphasize functional and symbolic relations between this place and the river. The area also has an attractive passive display, internal views. A spectacular profile is shaped from the side of the river and the main entrance to the city center. An important feature of this part of the embankment's landscape is the clarity of the scarp which is emphasized by natural conditions as well as its attractive development. The complex of buildings and open areas Wały Chrobrego, creating a consistent and monumental whole, is presently a commonly recognizable showcase of the city, the historical building of Teatr Polski completes the embankment's profiles constituting its strong dominating feature with Wały Chrobrego. We also see the continuity of the scarp of the Odra river which serves key representative functions for the entire city, along with the city center. Closing the downtown from the north, Wały Chrobrego neighbor a completely contrasting landscape industrial of Szczecin both in terms of character and symbolic values. A shipyard district was created in the northern vicinity of Dolny Wik from the middle of the 19th century, determining the specific nature of this part of the city landscape. Shipyard and port facilities visible from Wały Chrobrego, as well as from the embankment and from the river itself, show the marine identity of Szczecin. Shipyard cranes and gantries visible from afar, towering over the city and the river, exceptional in their semantics and aesthetics, are the determinants of the symbolic dimension of another section of the city's riverside landscape. The clash between two separate types of landscape - urban and industrial, taking place on the plane of active and passive exposure of the landscape unit Wały Chrobrego is combined by the feature of a metropolis. Both these landscapes clearly define the identity of Szczecin and their contrast brings a feature of diversity, increasing its landscape attractiveness.

The area of the Odra river embankment near Wały Chrobrego is a homogeneous structure in terms of history and composition, neighboring the Old Town on the one hand and the shipyard landscape of the city's northern districts, on the other hand. This fragment of the embankment's of the Odra river is a clear urban-landscape unit constituting a unique "landscape island". Unfortunately, the area of the former Dolny Wik lost some of the management of the lower terrace in the form of tenement houses which created an urban background for the dominating Wały Chrobrego. In addition, the street running on the embankment was significantly expanded after the war, reaching the scale of a transport system currently constituting a physical and spatial barrier between the complex Wały Chrobrego and Teatr Polski and the river. Their functional cut off from the river is a significant problem. Paradoxically, the river which is well displayed here in terms of views is hardly accessible from the scarp's areas which are visited in numbers. The embankment also does not have appropriate recreational services. Despite comparable landscape qualities and perspective views as well as the neighborhood of the water, there is a vast disproportion in the degree of the use of the scarp on the Odra river on Wały Chrobrego and the embankment's line located at the foot of Wały Chrobrego.

Generally, the area of the embankment near Wały Chrobrego has considerable composition and landscape values. There is vast cultural potential within this part of the embankment; apart from unique views, natural values and a valuable historical heritage of particular complexes and objects of historical and contemporary architecture (building of the port authority and building of the sewage pumping station Dolny Brzeg), a significant symbolic value of port-shipyard infrastructure elements was diagnosed. Their role in the landscape for the identification of the port city is unquestionable. Unfortunately, not all composition-landscape qualities of this unit of the embankment areas are identified and presented to the users of public space. Attention should be paid so that future inevitable transformation processes of the riverside strip management do not destroy this cultural and natural resource significant for the identification of Szczecin.

5. SUMMARY

The presented riverside landscape units, despite large distances in location, different management as well as differences in served functions and the significance of these spaces, have a common problem plane. The river's landscape in both these regions involves the creation of unusual and unique places in the scale of the city and a broader one. Unfortunately, the degree of identification, display and use of historical, symbolic, teaching and esthetic qualities of particular landscape elements, buildings, garden management forms, elements of infrastructure as well as living and inanimate objects in both cases remains significantly insufficient. The monumental complex Wały Chrobrego along with the area of Teatr Polski should certainly be classified as existing centers of identification of the line of riverside areas. The region of recreational-forest areas of Goćław on a scarp, unique in terms of landscape, still related to the river in terms of views, constitutes a significant element of Szczecin's identity. The lack of availability of the river is very inconvenient in the case of both landscape units. The huge potential existing on the embankment, which makes it possible to read the city's identity, is not visible at all or is visible only from the water. The river's banks, taken from nature, intended for economic purposes are used by a small group of users. Along with their rich landscape potential, they are an unknown space separated from the city and thus, paradoxically, are insignificant. On the basis of identified elements of the riverside strip's identity and cultural potential, it is possible to plan the development of the city's cultural functions by identifying objects (or places) accelerators performing the program of commemorating the history and the identity of Szczecin.

To sum up, it is necessary to identify and protect the existing landscape potential to determine the city's identity - elements constituting cultural-natural heritage of the strip of the Odra river areas, removing elements concealing or blurring the unique character of particular sections of riverside areas and then creating conditions for their use. It is necessary to prepare a consistent program for the revitalization of riverside areas in Szczecin, as the evidence and core of its historical development and identification, the structure of which will be the identified, valorized and used landscape, cultural and natural resources, in a consistent manner which will affect an increase in the attractiveness of space.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Augé M., *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity (Cultural Studies)*, London, Verso Books 1995. ISBN-13: 978-1844673117
- [2] Gwiazdowska E., *Widoki Szczecina. Źródła ikonograficzne do dziejów miasta od XVI wieku do 1945 roku*, Szczecin, Muzeum Narodowe w Szczecinie 2001.
- [3] Kosiński W., Preliminaria badań nad problematyką: Piękno miasta, *Przestrzeń i Forma* 2008, nr 10, s. 13–42.
- [4] Losantos A., Santos Quartino D., Vranckx B., *Krajobraz miejski. Nowe trendy. Nowe inspiracje. Nowe rozwiązania*, Warszawa, Wyd. TMC Tmc 2008. ISBN: 978-83-925890-0-6
- [5] Petryshyn H., Czałczyńska-Podolska M., Sochacka-Sutkowska E., Pilarczyk A., *Budowa tożsamości Szczecina*, Monografia naukowa, Szczecin, Wydaw. Hogben 2012, s.11–12

O AUTORACH

Magdalena Czałczyńska-Podolska jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym w Katedrze Projektowania Krajobrazu ZUT. Jej zainteresowania naukowe leżą na pograniczu psychologii środowiskowej i architektury krajobrazu i dotyczą głównie kształtowania przestrzeni zabaw dla dzieci. Przez ponad dwa lata (2010–2012) prowadziła prace badawcze dotyczące aranżacji przestrzeni placów zabaw w Kalifornii.

Eliza Sochacka-Sutkowska jest jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym w Katedrze Projektowania Krajobrazu ZUT w Szczecinie. Głównym obszarem jej zainteresowań naukowych jest rewitalizacja obszarów miejskich w ujęciu badań krajobrazowych. Obecnie prowadzi badania nad walorami kulturowymi i estetycznymi jako potencjałami rewitalizacyjnymi historycznych struktur miejskich.

AUTHOR'S NOTE

Magdalena Czałczyńska-Podolska is an adjunct at the Chair of Landscape Design of West Pomeranian University of Technology (ZUT). She researches the borderland of environmental psychology and landscape architecture and is interested in the shaping of childrens' play spaces. More over 2 years (2010–2012) she was conducting research work on arrangements of playground spaces in California.

Kontakt | Contact: magdalena.czalczyńska-podolska@zut.edu.pl

Eliza Sochacka-Sutkowska is an adjunct at the Chair of Landscape Design of West Pomeranian University of Technology in Szczecin (ZUT). Her main field of research is the urban regeneration process within the landscape approach, which integrates spatial and functional dimension. She conducts research on the cultural and visual values as redevelopment capabilities of the historical urban structures.

Kontakt | Contact: esochacka@zut.edu.pl